Sosyal Bilimler Dergisi / TheJournal of SocialSciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 44, Şubat2020, s. 367-386

ISSN: 2149-0821 DoiNumber:<http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.41605>

Öğr. Gör. İsmail BAYDİLİ

Fırat Üniversitesi, Radyo ve Televizyon Programcılığı, ibaydili@firat.edu.tr

Doç. Dr. Beyzade Nadir ÇETİN

Fırat Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, bnadircetin@firat.edu.tr

KIBRIS BARIŞ HAREKÂTINA İLİŞKİN DER SPIEGEL DERGİSİ HABERİ BAĞLAMINDA ELEŞTİREL JEOPOLİTİK SÖYLEM BİÇİMLERİNİN İZİNİ SÜRMEK¹

Özet

Tarihin her döneminde önemli bir kara parçası olan Kıbrıs adası üzerindeki hakimiyet mücadelesi, soğuk savaş sonrası dönemde şekil değiştirerek söylemler üzerinden oluşturulan yeni mekân ve kimlik temsilleri ve tasavvurlarla gerçekleştirilmiştir. Silahların ikinci plana alındığı söylemlerin ön planda tutulduğu bir dünya düzeninde, iktidar sağlayabilmek için söyleme hakim olmanın gerektiği açıkça ortadadır. Türkiye, Kıbrıs cumhuriyeti ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs'ın hakimiyeti sorunu ve akabinde gelen Kıbrıs Barış Harekâtı da silahların yanında söylemlerin mücadele ettiği bir savaştır. Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan'a karşı geliştirdikleri söylem üstünlüğü ile amaçlarına ulaşmış ve Kıbrıs'ın ENOSİS düşüncesi ile Yunanistan'a bağlanmasının önüne geçmiştir. Bu söylemlerin oluşumu, söylemler yoluyla inşa edilen mekân ve kimlik temsilleri ve sonuçta oluşan jeopolitik tasavvur ise eleştirel jeopolitiğin temel konularındandır. Bu çalışma eleştirel jeopolitik açıdan Kıbrıs Barış Harekâtı'nın söylemler yoluyla nasıl hazırlandığını ve oluşan mekân ve kimlik temsillerinin nasıl bir jeopolitik tasavvur oluşturduğunu analiz etmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel Jeopolitik, Kıbrıs Barış Harekâtı, Söylem, Tasavvur

¹Bu çalışma Doç. Dr. Beyzade Nadir ÇETİN danışmanlığında yürütülmekte olan Doktora tezinden üretilmiştir.

TRACING CRITICAL GEOPOLITICAL DISCOURSE IN THE CONTEXT OF DER SPIEGEL MAGAZINE NEWS ON THE CYPRUS PEACE OPERATION

Abstract

The struggle for domination on the island of Cyprus, which is an important land piece in every period of history, was carried out by changing the shape in the post-cold war period, with new spaces and identity representations and imaginations created through discourses. In a world order that includes discourse emphasis that takes weapons to the second plan, it is clear that directing discourse is necessary in order to gain power. The Cyprus Peace Operation which followed the issue of dominating the Cyprus which is among Turkey, Cyprus, and Greece, was a war in which discourses struggled alongside weapons. Turkey and Cyprus, by virtue of which they developed a discourse against Greece, have achieved their aims and by not allowing the spread of ENOSIS ideas in Cyprus, they prevented the risk of the inclusion of Cyprus to Greece. The formation of these discourses, the place and identity representation that were reconstructed through discourses and the resulting geopolitical conception are among the main topics of critical geopolitics. This study aimed to reveal the analysis of how the Cyprus Peace Operation was prepared through discourses in terms of critical geopolitics and what geopolitical imagery of the place and identity representations formed.

KeyWords: Critical Geopolitics, Cyprus Peace Operation, Discourse, Imagination

GİRİŞ

Kıbrıs, Anadolu yarımadasının güneyi ile İskenderun Körfezi'nin girişindedir ve Akdeniz'in en büyük adasıdır. Anadolu'nun bir parçasıyken 3. jeolojik devirde yaşanan yer hareketleri ile önce denizin dibine çökmüş sonra ise tekrar yüzeye çıkmıştır (Bulunç, 2016: 1-3). Türkiye ile 40 mil mesafesi olan ada (Manisalı, 2000: 11) 9.251 km² alana sahiptir. Uzunluğu 227 km genişliği ise 98 km'dir (Gürün, 1983: 379).

Kıbrıs Akdeniz ile birlikte önemli bir jeostratejik ve jeopolitik değere sahiptir. Adanın Akdeniz'deki önemini izah etmek için son iki asırdır adaya hâkim olan devletlerin Akdeniz'e hakim olduklarını ifade etmek yeterli olacaktır (Karadağ, 2004: 31). Dünya ticaretinin bir kesişme noktası olan ada Avrupa'ya giden petrolün %70'ine hâkim bir alandır (Yıldız, 2008: 55). Adanın bu özel durumu ada üzerinde sürekli bir hâkimiyet mücadelesini de beraberinde getirmiştir. Ada halkının dışında adaya egemen olan son devlet İngiltere'dir. İngiltere için Kıbrıs oldukça önemli bir yerdir. İngiltere Eski Başbakanı Disraeli, Kıbrıs'ın önemini "Kıbrıs Batı Asya'nın kilididir." şeklinde ifade etmiştir. Dönemin büyük bir sömürge imparatorluğu olan İngiltere'nin Akdeniz'deki egemenliğini garantileyen Kıbrıs'ın İngiltere'ye bağlanması, ikinci dünya savaşının getirdiği anti kolonyalizm düşüncesiyle tehlikeye girmiş, garanti anlaşması imzalanarak adadaki iki askeri üs hakkını elde eden İngiltere, bu süreci atlatmaya çalışmıştır (Bulunç, 2016: 35-39).

Kıbrıs sadece İngiltere için önemli değildir. Türkiye için de Kıbrıs büyük bir öneme sahiptir (Bulunç, 2016: 34). Türkiye için Kıbrıs'ın önemini sıralarsak:

- ✓ Türkiye'nin güneyinde bulunan Kıbrıs'ın düşman bir güç tarafından yönetilmesi Türkiye'nin güney kıyı şeridini tamamen tehdiye açık bir hale getirecektir.
- ✓ Akdeniz'in ortasında hava ve deniz üssü karakterinde olan bir yapıya sahiptir. Türkiye'ye mesafesinin kısalığı göz önüne alındığında iç bölgelere kadar etki edebilecek bir konumdadır.
- ✓ Konumu Ortadoğu, Kuzey Afrika deniz ticaretinin güzergâhına denk geldiği için Türkiye'nin Ortadoğu ve Afrika ticaretinde doğrudan etkili bir yerdedir.
- ✓ Akdeniz'e egemen olmanın yolu Kıbrıs'a egemen olmaktan geçmektedir. Türkiye uzun bir kıyı şeridine sahip olduğu Akdeniz'de güvenliği ve hâkimiyeti için Kıbrıs'a egemen olmak zorundadır (Cankurt, 2013: 10).

II. Dünya savaşı ile adadaki etkinliğini azaltmak zorunda kalan İngiltere, adanın özerk bir hal almasını sağlamak ve ada yönetimindeki söz sahibi durumunu korumak için çeşitli planlar (LordWinster Planı, Jackson Planı, Mac Millian Planı, Harding Planı gibi) hazırlamıştır. Bu planların Makarios tarafından reddedilmesiyle 09 Mart 1956'da tutuklanan Makarios, Senşey adasına sürgüne gönderilir (Akmaral, 2004: 84). 1959 yılına gelindiğinde 27 maddelik bir anlaşma ile Kıbrıs Cumhuriyeti resmen kabul edilmiştir (Mütercimler, 2003: 110). Anlaşmayı adada yaşayan Türkler ve Rumlar'ın yanı sıra anavatan statüsü ile Türkiye ve Yunanistan da imzalamıştır. Ayrıca bu anlaşma ile "Taksim" ve "ENOSİS" düşüncelerinden vazgeçilerek, adada yaşayan Türk ve Rumların oluşturduğu federal ve bağımsız bir devlet kurulmuştur (Bulunç, 2016: 124-125).

Rumlar için bu bağımsızlık, ENOSİS'e ulaşmada bir adım olarak değerlendirilmiştir. Sürgündeki Makarios da adaya dönüşünde cumhuriyetin ilanının bir basamak olduğunu ifade etmiştir (Akmaral, 2004: 105-106). Cumhuriyetin ilanı Rumlardan ziyade Türkler için daha önemli bir anlam ifade etmekteydi, çünkü cumhuriyet ile beraber Türkler, adadaki azınlık statüsünden çıkıp, kurucu hakları kazanmış ve Türkiye'nin de garantör devlet sıfatıyla bir askeri birliğini adaya yerleştirmesi ile güvence altına alınmıştır (Efegil ve Olcay, 2004: 115). Rumların cumhuriyete bakış açılarının pek olumlu olmaması, bir sıçrama tahtası gibi değerlendirmeleri, Türklerle sistemli saldırıların olmasına neden olmuş ve 1963 tarihinde "Kanlı Noel" olarak bilinen saldırılar gerçekleşmiştir (İsmail, 1998: 87). Adadaki saldırıların devam etmesi üzerine 29 Aralık 1967 tarihinde Türkiye'nin zorlaması ile "Kıbrıs Geçici Yönetimi" kurularak adadaki yaşamın normale dönmesi için çaba sarf edilmiştir. Bu adım federatif sistemin ilk aşaması olarak da düşünülebilir (Arık, 2001: 13). Bu gelişme adadaki kaos ortamını sakinleştirmiş ve ılımlı ortam 15 Temmuz 1974'de Makarios'a yapılan darbeye kadar devam etmiştir (Akmaral, 2011: 24-25).

2 Temmuz'da Makarios'un Yunan Cunta yönetimine gönderdiği mektup, aradaki sorunların yüksek bir perdeden ifade edilmesi anlamında oldukça önemli bir gelişmedir ve Makarios'a yapılan darbenin fitilini ateşleyen bir eylemdir.

Darbeden 5 gün sonra 20 Temmuz 1974 sabah saat 5:30'ta Kıbrıs Barış Harekâtı başlamıştır. Saat 6:00'da Ecevit'in açıklamaları radyodan yayınlanmıştır. Ecevit Konuşmasında özetle harekâtın amacı ve gerekliliğini izah etmiştir.

Harekât başlarken Kıbrıs'ta da Rauf Denktaş Bayrak Radyosu'ndan bir açıklama yapmıştır. Denktaş da harekât ile ilgili bilgiler vermiş ve Kıbrıslı Türklere uyarılarda bulunmuştur.

22 Temmuzda ilan edilen ateşkesin ardından, İngiltere BM'nin 353 Sayılı Ateşkes Kararı'na göre Kıbrıs'ın egemenlik ve toprak bütünlüğünü koruma, çatışmaları sonlandırma, yapılan askeri müdahalelere son verme (Hasgüler, 2007: 388) amacıyla Türkiye ve Yunanistan'ı Cenevre'de yapılacak toplantıya çağırıştır. Toplantı 25 Temmuz'da başlamış ve Türkiye, Dışişleri Bakanı Turan Güneş tarafından temsil edilmiştir. ABD, Sovyetler Birliği ve BM'de yapılan konferansta gözlemci bulundurmıştır.

Almanya'nın önemli yayın kuruluşlarından "Der Spiegel"nin 22 Temmuz 1974 tarihinde "Yabancı Ülkeler" başlığı ile aktardığı beş sayfaya tekabül eden özel haberinde Türkiye'nin 20 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirdiği "Kıbrıs Barış Harekâtı" çıkartmasını aktarmıştır. Der Spiegel bu haberinde sadece Harekâtın gelişimi ve sonucuna değinmemiş aynı zamanda harekâtın sebepleri, etkileri, gerçeklikleri gibi konularda da bilgiler paylaşmıştır.

Yayınlanan haberin tüm metnini çevirip aktarmak yerine eleştirel jeopolitik ve popüler jeopolitik açıdan uygun olan kısımlarının çevirisi yapıp eleştirel/popüler jeopolitik açıdan değerlendirilmesi yapılacaktır. Eleştirel/popüler değerlendirmeler yapılırken Der Spiegel'in oluşturduğu temsil ve tasavvurlar, Makarios'un 2 Temmuzda Yunan Cunta yönetimine yazdığı mektup, Ecevit ve Denktaş'ın da 20 Temmuz sabahı (Kıbrıs Barış Harekâtının başladığı sabah) yaptıkları değerlendirmelerdeki temsil ve tasavvurlarla kıyaslanacaktır. Böylece uluslararası kamuoyu oluşturmada etkili olan söylem, tasavvur ve temsillerin nasıl geliştiği tespit edilip, tartışılacaktır. Der Spiegel'in haberinde aktarılan bilgilerin, Türk medyasına nasıl yansıdığı da yer yer gösterilerek yabancı basın ile Türk basını arasındaki bakış açısının kıyaslaması da yapılacaktır.

Gestürzter Zypern-Präsident Makarios: „Unverwundbar für die Pfeile des trügerischen Bösen“

Weltkrise um Zypern

Aus türkischen Häfen liefen Landungsboote mit Panzern mit Kurs auf Zypern aus, 8000 türkische Fallschirmjäger und türkische Kampfflugzeuge griffen an. Der Sturz des

Präsidenten Makarios, inszeniert von den Obristen in Griechenland, löste eine neue heiße Weltkrise aus. Denn auch Sowjets und Amerikaner sind unmittelbar verwickelt.

Görsel 1: Der Spiegel'in 22Temmuz 1974 Tarihli Kıbrıs Haberinin Girişi

Haberlerin en dikkat çeken unsuru başlıktır. Başlık, haberin önemini ortaya koymayı amaçlar. Bu nedenle haberde en dikkat çekici cümle başlık olarak seçilir (Zeyrek, 1992: 63). Der Spiegel, habere başlık olarak “Kıbrıs Çerçevesinde Dünya Krizi” ifadesini tercih etmiştir. Bu başlık tercihi tesadüfi değildir. Okuyucuya bir mesaj iletmektedir. Bu başlık, okuyucuya Kıbrıs meselesinin sadece Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti ve İngiltere arasında (Bu devletlerin isimlerinin anılmasının nedeni 11 Şubat 1959 Zürih ve 19 Şubat 1959 Londra anlaşmaları ile Kıbrıs için “Garantör Devlet” statüsüne sahip olmalarıdır.) geçen bir durum olmadığını tüm dünyayı alakadar eden bir kriz yarattığını ifade etmektedir. Der Spiegel, Kıbrıs olaylarını neden dünya krizi olarak nitelendirmiştir? sebepleri, haberin metninde okuyucuya aktarılmıştır.

Der Spiegel'in uzun haberini paragraflara göre incelemektense, değindikleri konulara göre tasnifleyip birkaç başlık altında incelemek daha sağlıklı sonuçlara ulaşmamızı sağlayacaktır. Bu nedenle öncelikle haber içinde en yoğun işlenen konuların tespiti yapılmıştır. Bu konuları; “darbeye giden sürecin kronolojik akışı”, “Barış Harekâtı'nın askeri bilgileri”, “Kıbrıs'ta yaşanan gelişmelerin dünya siyasetine yansımaları”, “Uluslararası Kuruluşların tutumu”, “Türkiye ve Yunanistan'ın tutumu” olarak sıralayabiliriz.

İncelememiz söylem analizi yöntemi ile yapılacaktır. İdeolojiler söylemler üzerinden şekillenmektedirler. Dil ve ideoloji arasındaki bağın anlaşılması ve ideoloji sorunlarına karşı

çıkış yolları arama girişimi olarak özetleyebileceğimiz söylem kavramı, gerçekliğin yerine kuşkuculuğu yerleştiren postmodernizm gibi akımların bir etkisiyle ortaya çıkmıştır (Dursun, 2001: 46). Söylem analizi ifadelerin ve sözcüklerin anlamlarını inceler. Farklı bir anlamda kullanılıp kullanılmadığını analiz eder (Aziz, 2008: 139). Söylem analizinde açıklama vardır. Analiz gerçekleştirilirken sürekli “söylenilmek istenilen ne?” sorusu sorulur. Söylemi inşa edenin neyi, nasıl söylediği ile niyet ve ideolojilerini söylem üzerinden nasıl aktardığı ortaya konulmaya çalışılır. Söylem analizinde özetle yorumu merkeze alarak analiz etme esastır (Gökçe, 2006: 43-44).

Bu bağlamda çalışmanın konusu Der Spiegel dergisinde 22 Temmuz 1974 tarihinde yayımlanmış olan, “Kıbrıs Çerçevesinde Dünya Krizi” (Weltkrise um Zypern) haberi bağlamında söylem analizinin yapılmasıdır. Söylem analizi gerçekleştirilerek kimlik ve mekân temsili olarak haberde sunulan kavramlar ya da anlamlar ortaya çıkarılacaktır. Çalışmadaki amaç, Der Spiegel dergisindeki bu haberin oluşumuna kaynaklık eden jeopolitik tasavvurun izini sürmektir. Bu haberin 2 Temmuz 1974 tarihinde Makarios’un Yunan Cunta yönetimine yazdığı mektup ve Denktaş ile Ecevit’in Kıbrıs Barış Harekâtının gerçekleştiği gün (20 Temmuz 1974) yaptıkları açıklamalarda yer alan söylemler ile bu söylemlerle oluşturmak istenilen temsiller bağlamındaki bir jeopolitik tasavvura dayanağı kabulü ile bahsi geçen metinler incelenecek ve habere kaynaklık eden jeopolitik tasavvurun var olup olmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Yine bu çalışma söylem analizi temelinde pratik, formel ve popüler jeopolitiğin biçimleniş yönlerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Der Spiegel’in “Kıbrıs Çerçevesinde Dünya Krizi” Haberinin Söylem Analizi

Eleştirel jeopolitiğe göre iktidarlar bir “razı etme” yöntemi olarak söylemin gücünü kullanırlar. Söylemler düşüncelerin ve yaklaşımların inşasında ve dünyayı anlamlandırmada önemli birer kaynaktır. Söylemler düşünceleri akla yatkın yapan birer araçtır (Çetin, 2016: 50). Söylemler bilginin üretimi ile alakalıdır. Bilgi üretim süreci ise hem yanlı hem de ideolojiktir. Belirli çıkarılara hizmet ederken belirli gerçeklikleri de saklı tutar. Bir jeopolitik söylem değerlendirilirken arka plan dikkatle ele alınmalıdır (Tirben, 2009: 219-220). Yani eleştirel jeopolitik bu noktada söylemleri değerlendirerek sorulmayı göstermek ister (Tezkan ve Taşar, 2013: 272). Der Spiegel de darbe olayının yaşanmasına yol açan iki sebepten bahsetmektedir. İlk sebep, görünen sebeptir ve bu noktada, Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanmasını savunan ENOSİS düşüncesini işaret etmektedir. Atina’nın bu düşüncüyü gerçekleştirmek için bir darbe planladığını iddia eden Der Spiegel’in iddiasına göre darbe planı, Atina’nın polis gücü başkanı olan DimitriosLoannidis’in emriyle, uzun ve titiz bir çalışmayla hazırlanmıştır. Yunan cunta yönetimi de 13 Haziran 1974 tarihinde darbe planını inceleyerek, onaylamıştır. Fakat bu görünen sebeptir. Habere göre ikinci sebep, Makarios’un amacıdır. Bu sebep aslında gizli sebeptir. Görünen sebebin altındaki hakiki sebep de diyebiliriz. Der Spiegel’e göre 1978’de görev süresi dolacak olan Makarios’un, Kıbrıs’tan ayrılıp Yunanistan’a Başbakan olma amacıdır. Bu da, darbenin asıl sebebidir. Atina yönetimi Makarios’u kendisine rakip görmektedir. Bu iddia Yunanistan’daki Cunta yönetiminin Makarios’a karşı sert tavrını açıklar niteliktedir. Bu iddia Der Spiegel’in iddiasıdır. Çalışma sırasında incelenen hiçbir kitle iletişim aracında bu iddiaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle oldukça özgün bir bakış içermektedir. Ayrıca Kıbrıs (Makarios dahil), Türkiye, İngiltere, ABD, SSCB, NATO, BM gibi hiçbir devlet ya da topluluk yetkilisi de böyle bir beyanda bulunmamıştır. Der Spiegel iddiasını, Makarios’un Yunan Cunta iktidarına karşı muhalif duruşu ve suikastlardan defalarca kurtuluşunun Yunan

kamuoyunda bir karşılığının olduğuna dayandırmaktadır. Der Spiegel, bu yorumu ile haberinde önemli bir eleştirel jeopolitik çıkarımda bulunmuştur. Post-yapısalcı dönüşümün parçası olan eleştirel jeopolitik bilginin oluşum sürecine şüphe ile bakmaktadır (Dalby ve Ó Tuathail, 1996: 451-2; Flint ve Taylor, 2014: 70) ve bilginin iktidar tarafından yanlı üretildiğini açığa çıkarmak istemektedir. Haber, her ne kadar sebep olarak ENOSİS'i işaret etse de aslında bunun altında Makarios'un Yunan Başbakanı olma tehdidini ve Cunta yönetiminin bundan rahatsız olmasını aktarmaktadır. Tıpkı Amerika'nın Ortadoğu'ya girerken demokrasi, özgürlük ve terörle mücadele gibi bahaneler öne sürmesi gibi (Diken, 2015: 185-186) Yunan Cunta yönetiminin de ENOSİS'i öne sürerek Makarios'un yok edilmesini planladığını izah etmiştir. Burada eleştirel jeopolitiğin sıkça üzerinde durduğu söylemin gücü devreye girmektedir. Söylemler ile anlamların değiştiği yeni anlamların yeni sonuçları ortaya çıkardığı eleştirel jeopolitiğin en önemli düşünce temelidir (Ó Tuathail ve Agnew, 1992: 197).

Sebepler ne olursa olsun, eylemin gerçekleşmesi için bir bahane gerekmektedir. Kıbrıs olayında da bu bahanenin bulunması gecikmemiştir. Darbeye yol açan en önemli adım, Makarios'un Yunanistan'ı küçük düşürücü mektubudur. Makarios, Yunan Cumhurbaşkanı Gizikis'e gönderdiği mektupta özetle Yunanistan'ı demokrasiyi lağvetmek, basını susturmak ve kendisine karşı cinayet planları yapmakla suçlamıştır. Bu kadarıyla da yetinmemiş ve Ulusal Muhafızların görev sürelerini 24 aydan 14 aya indirerek Yunanistan'ın adadaki varlığını azaltma girişiminde bulunmuştur. Tüm bu olaylar, ENOSİS düşüncesi bahanesiyle birleşince Yunanistan'ın darbe girişimini hazırlamıştır.

Darbenin sebeplerini ve bahanelerini aktaran Der Spiegel, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın da nasıl gerçekleştiğini askeri açıdan izah etmiştir. Türk askerlerinin ABD'de yapılmış "Skyhawks" bombaları ile yine ABD'de yapılmış "Herkül" paraşütleri ile Kıbrıs'a çıkartma yaptığını aktarmıştır. Buradaki "ABD'de yapıldı" ifadesi oldukça önemlidir. Bu ifade aslında Türkiye'nin ABD'nin bilgisi ve onayı ile Kıbrıs'a bir çıkarma yaptığını anlatmaktadır. ABD her ne kadar Yunan Cuntası tarafından desteklenen darbe ile Makarios'un yıkılmasına tepki göstermese de Türkiye gibi bir müttefikini kaybetmek istememektedir. Türkiye SSCB'ye karşı bir tampon olan konumu ile ABD'nin önemli müttefiklerindendir.

Eleştirel jeopolitik, kamuoyuna aktarılan sınır kavramlarının ve gerçek olarak sunulan bilgilerin masum veriler olmadığını söylemektedir. Ó Tuathail, gerçekliği verili ve nesnel olarak değerlendirilemez görür ve uluslararası siyasetin bir kurmacadan ibaret olduğunu iddia eder. Böylece güç ile iktidar ilişkisini sorunsallaştırmış olur (Ó Tuathail, 1996; Yeşiltaş, 2016: 70). Eleştirel jeopolitiğe göre sınır kavramı ve bilgilerin gerçekliği söylemlerle üretilir. Yani klasik jeopolitiğin bize sunduğu gerçeklik kavramını eleştirerek yeni bir bakış açısı kazandırır (Tezkan ve Taşar, 2013: 267). Der Spiegel'in haberinde Kıbrıs'ın sınır kavramı da değişmiştir. Mekânsal bir tasavvur yaratılarak Kıbrıs dünya siyaseti için kilit bir role büründürülmüştür. Habere göre, gerçekleşen darbe olayı dünya barışını da tehlikeye sokmuştur. Der Spiegel haberinde, dünya barışı konusunu ABD, NATO, BM, İngiltere ve SSCB açısından ele alarak farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Haberin ilk değindiği nokta ABD ve Sovyetler Birliği arasında bir çatışma doğurma ihtimalidir. Makarios'un son dönemlerinde SSCB'ye yakınlaşarak Yunanistan'ın baskısından kaçma politikası, ABD'yi de germiş ve Makarios'a karşı bir antipati oluşmasına neden olmuştur. Darbe olayı ile Makarios'a desteğini bildiren SSCB, Akdeniz'e donanmasını da göndererek durumun ciddiyetini hissettirmiştir. SSCB'nin bu hamlesi, ABD'yi de telaşlandırmış ve dünyada olası bir savaş paniği başlamıştır. Bu konu, Türk

gazetelerine de yansımıştır. Artık sorun sadece Kıbrıs meselesi olmaktan çıkıp tüm dünyayı ilgilendiren bir hal almıştır.

Görsel 2: 17.07.1974 Tarihli Milliyet Gazetesi Haberi

Der Spiegel haberinde, ayrıca Sovyetler Birliği'nin Ankara büyükelçisi aracılığıyla, Türkiye'ye Kıbrıs'ın bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunmada işbirliğine yardım etmesini teklif ettiğini yazarak Sovyetler Birliği'nin bu olaydaki rolünü gözler önüne sermiştir. Der Spiegel'e göre Sovyetler Birliği'nin bu düşüncesinin altında farklı bir amaç yatmaktadır. Yazıya göre, İki NATO üye ülkesi arasındaki ilk savaş, Kuzey Atlantik savunma toplumunun temellerini sarsacak ve bu durum Doğu Akdeniz'deki bir üsse her zaman ihtiyaç duyulan SSCB'ye müdahale imkânı sağlayacaktır. Böylece, Kıbrıs darbesi beklenmedik bir şekilde büyük Doğu-Batı krizine dönüşecektir. Der Spiegel'in bu yorumu da taşıdığı eleştirel jeopolitik anlam açısından önemlidir. Der Spiegel bu ifadelerle sadece bir yorum yapmamış aynı zamanda eleştirel jeopolitik bir çıkarımda bulunmuştur. Söylemlerin altındaki gizli anlamları açığa çıkarma iddiasında olan (Ó Tuathail, 1996) eleştirel jeopolitik, söylem ile ideolojinin yeniden üretildiğini iddia etmektedir (Çoban ve Özarslan, 2003: 13). SSCB'nin masum bir amaç olarak gösterdiği darbeye müdahale teklifinin altında gizli amaçların olduğu iddiası uluslararası ilişkiler açısından dengeleri değiştirecek bir iddiadır. Haberde açıkça yazılmasa da anlam olarak ABD'nin bu oyunu fark ettiği için Türkiye'ye sürekli itidalli davranma ve sabır gösterme telkininde bulunduğu aktarılmıştır. Fakat Amerika'nın darbe ile ilgili en önemli sorunu Der Spiegel'in de gözlemlerine takılmıştır. ABD, darbecilere daha fazla sempati beslemektedir. Bu iddia sadece Der Spiegel'e ait değildir. Türk gazeteleri de aynı iddiayı içeren haberleri sık sık sayfalarına taşımıştır.

Görsel 1: 18.07.1974 Tarihli Milliyet Gazetesi Haberi

Der Spiegel'in haberinde NATO görüşmeleri de yer almıştır. Habere göre NATO Genel Sekreteri Luns, 15 büyükelçisini Brüksel'deki Evere karargahında yapılacak konseye davet etmiş ve bu toplantıda Yunanistan'ın elçisi Chorafos, hükümetinin darbeyle kesinlikle hiçbir ilgisi olmadığını ileri sürmüştür. Chorafos, adadaki çatışmaları "bağımsız bir devletin iç meselesi" olarak değerlendirmiştir. Ancak diğer 14 büyükelçi bu açıklamadan tatmin olmamış ve 14 oyla Yunanistan'ı 650 Yunan eğitim subayını Kıbrıs'tan çıkarmaya çağırmıştır. Chorafos'un soğukkanlılıkla: "Atina'nın Kıbrıs'taki Rum subaylarının eylemlerinden sorumlu olduğu kanıtlanmadı." da demesi, ilk defa NATO diplomatlarının bir meslektaşlarına karşı birleşmelerine neden olmuştur. Haberin okuyucusuna taşıdığı anlamı değerlendirdiğimizde, ilk

ortaya çıkan durum, NATO'nun da darbe olayından Yunanistan'ı suçladığı gerçeğidir. Fakat dikkat edilmesi gereken asıl önemli vurgu ise NATO'nun ilk defa bir büyükelçiye karşı birlik oluşturmasıdır. Bu birliktelik, pozitif manada değerlendirilirse Yunanistan'ın haksızlığının anlaşıldığı ve çözüm için NATO'nun diğer büyük elçilerinin birlikte hareket ettiği anlaşılabacaktır. Fakat ifadenin içinde bir de olumsuz bir anlam vardır. Olumsuz açı ile bakıldığında SSCB'nin amacı olan NATO'yu bölme girişiminin bir sonuca ulaştığı anlaşılmaktadır. Eleştirel jeopolitik açıdan yapılan bu değerlendirme ile Der Spiegel'in söylemi, anlam açısından değerlidir.

BM'nin de tutumu ile ilgili görüşlerini yazan Der Spiegel, BM'nin ilk başlarda bir şey yapmak istemediğini, Makarios'un başkanlık konutuna düzenlenen saldırıdan bir gün sonra, BM Genel Sekreteri Waldheim'in Güvenlik Konseyi'ni New York'ta topladığını yazmıştır. Waldheim'in önce ayaklanmayı "bir belediye içindeki rekabet" olarak izah ettiğini, Kıbrıs'ın BM Büyükelçisi Rossides'in ateşkes çağrısı için yalvardığını, Konsey'in Makarios'u beklemeye karar verdiğini de yazmıştır. Türkiye'nin adaya müdahalesinin ise New York'taki BM barış güçleri için sürpriz olduğu da belirtilmiştir. BM ile ilgili yazılan bu veriler, BM'nin aslında bir taraf olduğunu düşündürmektedir. BM, söylemlerle suçlu ilan edilmemiş, fakat imalarla suçlu ya da suçlunun yanında tasavvuru oluşturulmuştur.

Kıbrıs olaylarının dünya siyasetine etkisi altında topladığımız bu bilgileri özetleyecek olursak Der Spiegel; ABD-SSCB savaşına yol açma ihtimali, NATO'yu bölme ihtimali, BM'yi taraf ilan etme durumu ve Türk-Yunan savaşına sebep olabilme ihtimalleri ile Kıbrıs konusu, dünya siyaseti açısından oldukça önemli görmektedir sonucuna ulaşılmaktadır. Bu önemi de eleştirel jeopolitik çıkarımlar yaparak ortaya koymaktadır. Eleştirel jeopolitiğin sıklıkla kullandığı söylemin gücü ile örtülü gerçeklerin açığa çıkarılması yöntemi Der Spiegel'in bu yorumlarında kullandığı yöntemdir.

Der Spiegel, yaşanan bu gelişmeler neticesinde Türkiye'nin adadaki Türk etnik grubu korumak için mücadele etmek zorunda kaldığını "ne Nixon'dan bir mektubun, ne Kissinger'in gülümsemesinin, ne Callaghan'ın önerilerinin, ne Birleşmiş Milletler'in, ne de NATO'nun" artık Türkiye'yi hiçbir şeyin durduramayacağını yazmıştır. Ecevit'in Londra'ya gittiğini ve Yunanistan'ın sadece Kıbrıs'a değil Türkiye'ye yönelik saldırganlığına da dikkat çektiğini yazan haber, Ecevit'in: "Çözumsuz geçen her saat, her gün ve her gece durumu daha da kötüleştirir." ifadesini aktarmıştır.

Yunanistan'ın, Türkiye'ye yönelik saldırı planlarına da geniş yer veren Der Spiegel Türklerin Kıbrıs'ı işgali halinde, Yunanlıların on yıl boyunca üzerinde çalıştıkları "yıldırım planı" adı verilen bir planı olduğunu (Türk unsuru bir sonraki şafağa kadar yok edecek bir plan) da aktarır. Atina'nın Türkiye'ye karşı (Doğudaki büyük kalıtsal düşman) büyük bir savaşa hazırlandığını yazmaktan çekinmeyen haber, savaş stratejisi olarak da mümkün olduğunca saldırmak ve ilerlemek politikasını uygulayacağını yazmıştır. Yunanlıların hala Konstantinopolis olarak adlandırdığı İstanbul'u, almayı istediklerini buna da rüya hedef dediklerini de belirten haberde, bu amaçla Türk kıyılarının hemen dışında Lozan anlaşmasına aykırı olmasına rağmen Midilli, Sakız ve Sisam adalarında birlikleri olduğunu da bildirmiştir. Bu ifadelerin benzeri 19.07.1974 tarihli MilliGazete'de köşe yazıları yazan Ahmed Hulusi'nin "Büyük bir vebale doğru..." başlıklı yazısında aktarılmıştır. Yunanistan'ın Türkiye'ye saldırma planı yaptığını ve bu plana da "Yıldırım Savaşı" dediklerini aktarmıştır. Haberin bu bölümünde de eleştirel jeopolitik bir çıkarımla, Yunanistan'ın örtülü amacı gözler önüne serilmiştir.

Yunanistan'ın "yıldırım Planı"na yıllardır hazırlandığı vurgusu da dünden bugüne gelişen bir düşünce olmadığını, Yunanistan'ın bu amaç için uzun yıllar kafa yordüğünü ifade etmektedir.

Öte yandan bir gazetenin dünkü manşetinde yer alan haber ise «mümkünlüğü» zaviyesinden hiç de imkân dışı görünmemektedir. Bu gazetenin özel haberine göre, Yunanistan, Türkiye'ye bir «yıldırım savaşı» plânlamaktadır. Bu habere göre Yunanistan Türkiye'ye bir yıldırım saldırısı düzenleyecek ve her cepheden saldırıya geçecektir. «İlk vuran kazanır» görüşünden hareket eden Yunanlılar, daha sonraki saatlerde diğer devletlerin araya girerek savaşı durduracağını düşünmekte ve Türkiye'ye vereceği zararın yanına kâr kalacağını hesaplamaktadır. Bunlar ulal almaz davranışlar gibi görünmekteyse de, baştan beri suursuz davranışlar içinde bulunan ve herşeye rağmen Amerika'nın desteğinden mahrum kalmayan Atina'nın böyle bir gelişiminin bir ölçüde anormallığı düşünülemez. Zira, Atina hesaplarını kendine göre çok iyi yapmaktadır.

Atina'nın hesabı şudur: Amerika nasıl olsa bizim arkamızdır. Türkiye ise yapısı bakımından asla Amerika'ya karşı olan tek güç Rusya ile bir dayanışmaya giremez. Bu durumda diğer devletlerin Amerika'ya karşı fiili bir harekete girmesi de düşünülemez. Bu durumda biz Amerika'nın desteğinde, Türkiye'ye iyi bir darbe vurabiliriz. Türkiye'nin toparlanıp da bize saldırıya geçmesi anında ise gerek Amerika ve gerekse NATO'nun Güneydoğu kanadının çökmemesini isteyen devletler araya girer, ve biz işte ve dışta itibar kazanmış olarak bu işten kendimizi sıyrabiliriz.

Evdaki hesabı çarşıya uyar mı?...

Samimi olarak kanaatimi söyleyeyim... Sayet Yunanlılar böyle bir çılgınlığa girişirse, Amerika'da yukarıda belirtilen plân gereğince hareket ederse, Türkiye'de hâlâ müzakere safhasında içersinde vakit geçirirse, yarın bir oldu - bittiyle kabullenmemiz için hiç bir sebep yoktur.

Görsel 2: 19.07.1974 Tarihli Milli Gazete Köşe Yazısı

Türkiye'nin adadaki etnik grubu korumak için, müdahale yapması gerektiğini yazan haber aynı zamanda Yunanistan'ın Türkiye'ye saldırarak "rüya hedef" diye isimlendirdikleri İstanbul'u alma fikrine de değinmiştir. Yunanistan'ın sadece Kıbrıs konusunda değil; Türkiye konusunda da emellerinin olduğu iddiası daha önce bahsettiğimiz dünya barışının tehlikeye gireceği ihtimalini de tekrar vurguladır. Ayrıca bu iddia aynı zamanda iki NATO müttefikinin birbiri ile savaşması anlamına geleceği için NATO'nun da ciddi zarar göreceği gerçeği ile okuyucusunu uyarmaktadır.

Kıbrıs Barış Harekâtına İlişkin Oluşturulan Jeopolitik tasavvur: Pratik Jeopolitik söylemlerin izini sürmek

Haberin detaylarındaki anlamdan ziyade bir bütün olarak da taşıdığı anlam önemlidir. Haberin genel çerçevesini incelediğimizde, darbe olayının arkasındaki gücün Yunanistan olduğunun açıkça ifade edildiği görülmektedir ve bu kabullenme sadece Der Spiegel'in düşüncesi değildir. NATO, BM, ABD ve İngiltere'nin de düşüncesi aynı yöndedir. Yani daha açık bir ifade ile Yunanistan'a karşı oluşturulmuş olumlu bir kanaat vardır. Çalışmamızda ele alacağımız bu konu da eleştirel jeopolitik açıdan son derece önemlidir. Der Spiegel'in haberinde oluşturduğu kimlik ve mekân tasavvurlarının oluşum sürecine etki eden unsurlar önemlidir. Çünkü uluslararası arenada oluşan bu tasavvurların oluşum sürecinde ciddi bir pratik jeopolitik

çalışma söz konusudur. Makarios'un mektubu, Denktaş'ın açıklamaları ve Ecevit'in beyanatları bu tasavvurun gelişmesini sağlamıştır.

Bahsettiğimiz tasavvurların oluşum sürecini etkileyen en önemli unsurlardan birisi, Makarios'un 2 Temmuz 1974 tarihinde Yunan Cunta yönetimine gönderdiği mektuptur. Mektup, darbe olayının gerçekleşmesinde kilit rol oynamıştır. Fakat mektubun içeriği de en az sonuçları kadar önemlidir. Makarios mektuba *"Büyük bir üzüntüyle sorumluluğu Yunan Hükümetine ait olduğuna inandığım Kıbrıs'taki bazı kabul edilmez durum ve olayları gözler önüne sermek zorundayım"* (İsmail, 1998: 121-124). ifadeleri ile başlamıştır. Bu ifade söylem ile iktidarın bilgiyi şekillendirme gücünü göstermektedir (Ó Tuathail ve Agnew, 1992: 197). Mektubun ilk paragrafının son cümlesi ise: *"...Yurtseverlik örtüsü altında ve ENOSİS sloganlarıyla, siyasal ve bir sürü cinayet işleyen bu örgütün faaliyetleri bellidir..."* (İsmail, 1998: 121-124) diyerek bir kimlik tasavvuru meydana getirmektedir. Mektubun ilk paragrafında Kıbrıs'ta o güne kadar yaşanan kanlı olayların faalinin Yunanistan yönetimi olduğunu, Yunanistan yönetimine ifade etmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı sıfatı ile yazılan mektup, Kıbrıs'ta yaşanan olayların Yunanistan tarafından tasarlanıp, yönetildiğini gözler önüne sermesi açısından önemlidir. Makarios tarafından Yunanistan'a bir kimlik temsili oluşturulmaktadır. Tahayyül oluşturmada ilk aşama ise kimlikleştirmedir. Nasıl ki, Batı dünyası Doğuya karşı az gelişmiş, barbar gibi kimlik tasavvurları oluşturuyorsa (Diken, 2015: 179) Makarios da ENOSİS örgütünün faaliyetlerini, Yunanistan'ın rolünü aktararak ENOSİS destekçilerine ve Yunanistan'a ilişkin bir kimlik temsili oluşturmaktadır. Kıbrıs'ı ENOSİS düşüncesiyle kargaşaya sürükleyen bir Yunanistan, dünya gözünde itibarsızlaşmaktadır. Bu itibarsızlaşma, Der Spiegel'in haberinde de açıkça görülmektedir. Haber, keskin bir dille Yunanistan'ı suçlamış ve NATO da dahil birçok ülke ve kuruluşun aynı kanaatte olduğu vurgulanmıştır.

Makarios, *"Birçok kere yasadışı ve ulusal çıkarlarımıza zararlı, iç cephede bölünmelere ve uyumsuzluklara yol açıp, Kıbrıs Hellenizmini iç savaşla karşı karşıya getiren bir örgütün neden Yunanlı subaylar tarafından desteklendiğini kendi kendime sormuşumdur."* (İsmail, 1998: 121-124) ifadesi ile hem yukarıda belirttiğimiz, Yunanistan'a karşı suçlamalara devam etmiş hem de "Hellenizm" ile "Kıbrıs Hellenizmi" ayrımı yaparak bir mekân ve kimlik ayrımı gerçekleştirmiştir. Kıbrıs'ın Yunanistan'dan farklı bir mekân olduğu vurgusu ile Kıbrıslı Rumların da büyük resimde Hellen olsa da Kıbrıslı Hellen olduklarını vurgulayarak farklılıklarını ortaya koymuştur. *"Her Yunan Hükümetiyle işbirliği hem ülkem hem de benim için milli bir görev olduğunu birçok kere açıklamışumdur. Milli çıkarlar Atina ile Lefkoşa'nın barışçıl ve sıkı işbirliğini şart koşuyor. Yunanistan'da hangi hükümet olursa olsun benim için anavatanın hükümeti olduğundan onunla işbirliği yapmam gerekiyor..."* (İsmail, 1998: 121-124) cümleleri, Yunanistan ile Kıbrıs'ın iki farklı devlet olduğunu ve işbirliği yapması gerektiğini ifade etmektedir. Makarios burada Kıbrıs'ın Yunanistan'a tabii olmadığını, çıkarlar adına sıkı bir işbirliği yapılması gerektiğini söyleyerek aidiyetten ziyade birlikteliğe atıf yapmaktadır. Anavatan ifadesini kullansa da ayrı devlet düşüncesinden vazgeçmemektedir. *"Yunan Hükümetinin yeri ve sorumluluğu konusunda yine susacaktım..."* (İsmail, 1998: 121-124) cümlesi ise Yunanistan'a bir sınır çizmektedir. Yunanistan Kıbrıs'ı kendi devleti gibi yönetemez, sınırlarını bilmesi gerekir anlamına gelen bu ifade, Kıbrıs'ın yine ayrı bir devlet olduğunu ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ın iç işlerine karışmaması gerektiğini vurgulamaktadır. *"Yunanistan ile işbirliğimi kesmek niyetinde değilim. Ne var ki, benim Yunanistan'ın Kıbrıs'a*

atadığı vali değil, Hellenizmin büyük bir bölümünün seçtiği önder olduğum anlaşılmalı. Ulusal Merkezin bana karşı tavrı buna göre ayarlanmalıdır.” (İsmail, 1998: 121-124) ifadeleri ile mektup sonlanmıştır. Son ifadeler de oldukça değerli söylemler barındırmaktadır. Kıbrıs, Yunanistan’a ait değil, ben de Kıbrıs valisi değilim, diyerek Yunanistan’a bir kez daha had bildirmiştir. Kendisinin demokratik yollarla seçildiğini, Yunan Cunta yönetimi gibi darbe ile gelmediğini, halkın desteğinin olduğunu belirterek, Yunan iktidarını sert bir şekilde tenkit etmiştir. Yunan Cunta yönetimine anti demokratik olduklarını ifade etmiştir. Söylemin altında yatan manada ise Kıbrıslı Rumların Makarios’a desteği, ile aynı ENOSİS’e karşı bir duruşları olduğu ifade etmektedir. Yunanistan, Kıbrıslı Rumların da istediği bir iktidar değildir.

Makarios’un bu mektubu, Der Spiegel’in birçok düşüncesinin temeli niteliğindedir. Yunanistan’ın darbeyi tasarladığı ve yönettiği iddiası, Makarios’un Yunanistan tarafından rakip görüldüğü iddiası, ENOSİS’in amaçları için Yunanistan’ın mücadele ettiği iddiası, Yunanlı subayların darbeye etkin olduğu iddiası... gibi savların temeli Makarios’tur. Bu mektup, Makarios’un Yunan Başkanına yazdığı bir eleştirel metindir. Bu bakımdan kendisini Hellen bir cumhurbaşkanı olarak nitelendiren ayrıca Yunanistan’a da anavatan diyen birisinin böyle ifadelerle Yunanistan’ı suçlaması uluslararası kamuoyu açısından ciddi bir referans olmuştur. Bu mektupla ortaya konulan söylemler bu anlamda bir mekân ve kimlik temsiliyeti ortaya koymuş ve uluslar arası arenada yeni bir jeopolitik tasavvurun temellerini atmıştır.

Der Spiegel’in iddialarının tek kaynağı Makarios değildir. Ecevit ve Denktaş’ın söylemlerinin de Der Spiegel’in düşüncelerinde etkin olduğu anlaşılmaktadır. Ecevit’in Barış Harekâtı’nın ardından yaptığı ilk değerlendirmede kullandığı ifadeler ile Der Spiegel’in ifadeleri ciddi oranda uyumaktadır.

Ecevit, Barış Harekâtı’nın başladığı gün, sabah saat altı da yaptığı açıklamada: “*Kendi ulusumuzun, tüm Kıbrıslıların ve insanlığın iyiliği için Tanrı onlara yardımcı olsun. Böylelikle insanlık ve barışa büyük hizmette bulunduğumuza inanıyorum. Askerimize ateş edilmemesini ve bunun kanlı bir savaşa neden olmamasını ümit ederim. Adaya savaş için değil, barış için gidiyoruz; ama yalnız Türklerin değil, Rumların da barışı için gidiyoruz. Tüm siyasi ve diplomatik kanallara başvurduktan sonra bu kararı almak zorunda kaldık...*” (Sonyel, 2014: 89) şeklindeki ifadeleri ile Der Spiegel’in Türkiye adaya müdahale etmek zorunda kaldı ifadesi ile paralellik arz etmektedir. Ecevit’in bu ifadelerine, eleştirel jeopolitiğin temel araçlarından birisi olan söylemlerin altındaki gerçekleri açığa çıkarma bakışı ile yorum yapılabilir. Ecevit, Kıbrıs’a müdahaleyi dünya barışına hizmet olarak göstermektedir. Bu yöneliş eylemin altını söylem ile doldurma faaliyetidir. Bu faaliyetin amacına ulaştığı da Der Spiegel’in 22 Temmuz tarihinde yaptığı bu haberin hiçbir cümlesinde Türkiye’yi suçlayan ya da zan altında bırakan bir ifade kullanmayışı ile görülmektedir. Haberin 22 Temmuzda yayımlanmış olması önemlidir. Çünkü Türkiye, 20 Temmuzda Kıbrıs’a girmiş ve 22 Temmuzda da ateşkes ilan etmiştir. Yani bu haber yayınlandığı tarihte Türkiye I. Kıbrıs Barış Harekâtı’nı bitirmiştir. Bu şartları da göz önüne alarak tekrar Der Spiegel’in haberini değerlendirdiğimizde; Türkiye’nin kendisini uluslararası arenada iyi izah ettiği anlaşılmaktadır. Ecevit’in söylemleri ile Der Spiegel’in haberinin aynı doğrultuda olması ve Der Spiegel’in haberinin tarih olarak Ecevit’in açıklamalarından 2 gün sonra olması pratik jeopolitik çalışmaların kamuoyu oluşturma gücünün açık delilidir. Uygulamalı jeopolitik ya da eylemsel jeopolitik olarak da bilinen pratik jeopolitik, hükümet yetkilileri ile devlet bürokratlarının söylemlerini kapsar. Ó Tuathail ve Agnew, “*GeopoliticsandDiscourse*” isimli çalışmalarında pratik jeopolitiği “Devlet Entelektüelleri”

şeklinde kavramsallaştırmıştır. Bu kavramı da devlet kurumlarının bürokratları, uzmanları, danışmanları, liderleri ve yönetenler topluluğu olarak izah etmiştir. Bu düşüncenin modern devlet anlayışının geliştiği 16. yüzyıldan beri var olduğu fakat 20. yüzyıldan sonra daha etkin hale geldiğini ileri sürmüştür (Ö Tuathail ve Agnew, 1992:193). Ecevit'in oluşturduğu bu pratik jeopolitik söylem, Der Spiegel'in oluşturduğu haberin temelini teşkil etmektedir. Ayrıca Ecevit aynı açıklamada: *"Ulusumuzu ve tüm insanlığı felaketten kurtarmasını Tanrı'dan dilerim."* (Sonyel, 2014: 89)cümlesi ise Türkiye'nin bu harekâtı sadece Türkleri korumak için değil tüm insanlığı koruma amacıyla yaptığını ifade ederken, yine Der Spiegel'in başlıkta kullandığı ifadenin (Kıbrıs Çerçevesinde Dünya Krizi) içini doldurmaktadır. Kıbrıs'ta yaşanan kriz sadece Kıbrıs için değil tüm dünya için önemlidir. Böyle bir krizi sonlandırmak da tüm insanlığı kurtarmak anlamına gelmektedir. Der Spiegel başlığını da tercih ederken Ecevit'in söyleminin etkisi olduğu ileri sürülebilir.

Makarios ve Ecevit'in dışında Denктаş'ın da ifadeleri ile Der Spiegel'in ifadelerin örtüştüğü gözlenmiştir. Denктаş, Barış Harekâtı'nın ardından radyoda Kıbrıslı Türklere yönelik yaptığı konuşmada: *"11 yıldır Kıbrıs'ta insan şeref ve haysiyeti ile yaşamak, can ve mal emniyetinizi koruduğuna inandığınız anlaşmalarla meydana gelmiş olan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin varlığını korumak için her şeyinizi ortaya koydunuz. Tüm haklarınızın, bağımsızlığın koruyucusu ve garantörü Anavatan'ımıza güven ve inanç içinde tarihi ve şerefli bir mukavemet mücadelesi verdiniz."* (Denктаş, 2000: 387-389) cümlelerini kurarak "Kanlı Noel" olayına atıf yapmış, o tarihten beri Türklerin adada sıkıntı yaşadığına değinmiş ve ardından Türkiye'ye (anavatan) olan güvenini ifade etmiştir. Bu ifadeler, Der Spiegel'in *"Türkiye, adadaki Türk etnik grubunu (639.000 kişilik az sayıda) korumak için mücadele etmek zorunda kaldı."* (Denктаş, 2000: 387-389) ifadesine kaynak teşkil etmektedir. Denктаş, yaşadıkları sıkıntıları özetleyerek anavatanın kurtarıcı tasavvurunu göz önüne sererken, Der Spiegel de Türkiye'nin anavatan konumunun gereğini gerçekleştirdiğini aktarmıştır. Denктаş: *"Rum toplumuna karşı girişilmiş bir harekât değildir. Tam aksine, hak ve hürriyetleri, Yunanistan'daki Cunta adına elinden zorbalık ve silah zoru ile alınmış Rum halkını meşru hak ve hürriyetine kavuşturmak, başlarına konmuş olan Cunta yanlılarını bertaraf etmek ve meşru hükümeti kurtarmaktır."* (Denктаş, 2000: 387-389) ifadeleri ile harekâtın Rumlara yönelik olmadığını, Rumlara da kurtarmak için yapıldığını aktararak Türkiye'nin oluşturduğu tasavvura katkı sağlamıştır. *"Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğinin toprak bütünlüğünün koruyucusu olarak Kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerini aziz vatan topraklarında kucaklamanın bir asırlık hasreti gidermenin sevinci ve mutluluğu içindeyiz. Hepimizin vazifesi, bu harekâtı hedefinden saptırmamak, kan akmasını önlemek, bir an evvel Kıbrıs'a barışı getirmektir."* (Denктаş, 2000: 387-389) diyerek de bir asırlık hasret vurgusuyla aslında bu toprakların Türkiye'ye ait olduğunu ve hasret kaldıklarını dile getirmektedir. Kıbrıs için yeni bir mekân tasavvuru oluşturmaktadır. Ayrıca Kıbrıslı Türklere telinde bulunarak kan akmasını önleme çağrısı yapmıştır. Bu çağrı da pratik jeopolitik açıdan değerli bir ifadedir. Askeri bir harekâtta kan akmasının önüne geçilmesi, direniş olmadan teslim olmayla mümkündür. Bu ifade ile Denктаş Türklere, Rumlara karşı bir eylemde bulunmayın derken, metnin altında Rumlara da direnmeden teslim olun çağrısı yapmaktadır. Böylece hem olayların ilk günlerinden beri süregelen "Barış" söylemi tekrar vurgulanmakta hem de amaca ulaşmada bu söylem aktif rol üstlenmektedir. *Zafer, Hak'tan yanadır. Zafer 11 yıl büyük bir adaletsizliğe, haksızlığa maruz kalan Tüm Kıbrıslılarındır."* (Denктаş, 2000: 387-389) ifadesi ile de açıklamasını bitiren Denктаş son cümlede ilk cümledeki gibi Kanlı Noel olayına atıfta bulunmuştur.

Der Spiegel'in haberi ile Makarios, Ecevit ve Denktaş'ın Temmuz ayı içindeki aktarımları arasında ciddi paralellikler vardır. Bu paralellikler de Der Spiegel'in bu üç kişinin oluşturduğu tasavvurlardan etkilendiğini göstermektedir. Böylece, Türkiye ve Kıbrıs'ta oluşturulan Kıbrıs ile alakalı mekân, kimlik ve öteki tasavvurlarının uluslararası kamuoyunda da etkin olduğu ve bu mecrada da hakim hale geldiği söylenebilir. Makarios, Ecevit ve Denktaş'ın oluşturdukları bu tasavvurlar, Harekâtın gerçekleşmesinde Türkiye'ye karşı olumsuz tepkinin önüne geçmiş, aksine neredeyse tüm dünya devletleri harekât konusunda Türkiye'yi haklı görmüştür. Türkiye, bu söylemlerinin etkisi ile uluslararası algıyı iyi yönetmiş böylece hem istediğini almış hem de tek bir an bile suçlanmamıştır.

Der Spiegel; Makarios, Ecevit ve Denktaş'ın pratik jeopolitik söylemlerinin oluşturduğu tasavvurların üzerine inşa ettiği haber ile pratik jeopolitik bir söylem, kitle iletişim araçlarındaki bir haberin kaynağı yapmış, verileri işleyip yeni bir sonuç meydana getirmiştir. Yani daha açık bir ifade ile oluşturulmuş tasavvur temelinde yeni bir söylem oluşturmuştur. Bununla beraber pratik jeopolitik olan bir söylemi popüler jeopolitik bir söylem haline getirmiştir. Popüler jeopolitik söylem; dergi, gazete, karikatür, roman gibi kitle iletişim araçlarında ve popüler kültürün içinde oluşan jeopolitik düşüncedir. Popüler jeopolitik, bir devletin oluşturmak istediği genel siyasi kültürün şekillendirilmesi ve söylemlerle topluma aktarılmasını incelemektedir. KlausDodds'e göre popüler jeopolitiğin medya aracı ile dünya politikasının üretilmesi ve üretilen politikanın yeniden üretilmesinde gündem oluşturucu, bir anlatının yerleştirilmesinde şekillendirici ayrıca ön yargıların oluşması ve "bize" yönelik kimlik inşası esnasında ulusal kimliğin yerleştirici unsuru olarak önemli bir rolü vardır (Şener, 2017: 169). Der Spiegel de yayınladığı haber ile bir kimlik ve mekân tasavvuru inşası gerçekleştirmiştir. Bunu da haber metnindeki söylemleri ile ortaya koyduğu mekân ve kimlik temsilleri ile yapmaktadır.

Der Spiegel'in haberinin bu çalışmada incelenmesi ile Der Spiegel'in söylemlerle oluşturduğu kimlik ve mekân tasavvurları üzerinden Türkiye'nin söylemlerinin uluslararası kamuoyunda onaylanan düşünceler olduğunu ve bu onaylanan düşünceler sayesinde Kıbrıs Barış Harekâtının uluslararası arenada olumsuz bir tepki almadığı sonucuna ulaşıyoruz. Yani Der Spiegel'in haberinden Türkiye'nin söylemleri ile oluşan kimlik ve mekân tasavvurlarının etkin olduğunu savunuyoruz. Böylece Der Spiegel'in pratik jeopolitikten çevirerek popüler jeopolitiğe yansıttığı tasavvurları, formel jeopolitik alanına taşımış oluruz. Formel jeopolitik, entelektüel geleneklerin, jeopolitiksel politikalara ve devlet hizmetine sunuluşunu analiz eder (Anaz, 2012: 26). Yani daha açık bir ifade ile akademisyenler, yorumcular, düşünce kuruluşları vb. tarafından geliştirilen düşünceleri kapsamaktadır. Formel jeopolitik, Sharp'a göre, "entelektüellerin, kurumların ve belirli yerler ve bağlamlar içinde jeopolitik düşünceyi şekillendiren güçlerin problematığıdır" (Şener, 2017: 168).

Söylemler bireylerin anlam üretimlerinin temel ögesidir. Dile dayanan tüm ideolojik, politik ya da ekonomik alanlar, kendilerini söylemlerle anlamlandırır (Çoban, 2015: 199). Söylemler, oluşturulan dünyanın kavranılması için gerekli anahtarlardır (Dittmer, 2010: 10) ve söylemler durağan değildir (Ó Tuathail ve Agnew, 1992: 80). Makarios, Ecevit ve Denktaş'ın söylemlerle oluşturduğu, Kıbrıs ile ilgili mekân ve kimlik tasavvurları zincirin birbirine bağlı halkaları gibi iç içe geçmiş ve her bir aşamada farklı bir söyleme dönüşmüş şekilde ilerlemektedir. Ó Tuathail ve Agnew'in bahsettiği, söylemlerdeki hareketlilik bu örnek olaylarla gözler önüne serilmiştir.

Söylemler değiştikçe tasavvurlar da değişmektedir. Söylem ile tasavvur arasında bir etkileşim mevcuttur. Jeopolitik söylemler, jeopolitik tasavvurların etkisi ile üretilir. Ayrıca söylemler mekân ve kimlik temsilleri ile ilgili bir mesaj/ları aktarırlar. Bu mesajlar da bir tasavvur meydana getirir. Yani, “Jeopolitik tasavvur oluşturma sürecini bir model olarak kullandığımızda; anlam üretim süreçlerinin büyük kısmına uygulanabilir. Buna göre; ideolojik bir düşünüşten (temel jeopolitik tasavvur diyebiliriz) kaynaklanan söylem ve mekânsal temsiller, muhataplarına görsel ve işitsel olarak sunulmakta; sunulan söylemler zihinlerde kimlik bilinci ve mekân pratikleri yaratmaktadır. Oluşturulan bu bilinç ve pratikler ise jeopolitik tasavvur (ideolojik düşünce diyebiliriz) oluşmasına sebep olmaktadır” (Çetin, 2017: 327).

Şekil 1: Jeopolitik Tasavvur Oluşturma Modeli (Kaynak: Çetin, 2017: 327)

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü gibi jeopolitik söylemler bir mekân ya da kimlik temsili oluşturur, oluşan kimlik temsili ise bir jeopolitik tasavvur meydana getirir. Oluşan bu tasavvur ise yeni bir söylemin oluşması için artık kaynak niteliğindedir. Der Spiegel örneğinde de aynı oluşum söz konusudur. Makarios, Ecevit ve Denktaş'ın oluşturdukları söylemler, birer mekân ve kimlik temsili meydana getirmektedir. Bu temsiller ise bir tasavvurun oluşumunu sağlamaktadır. Oluşan tasavvur, Der Spiegel tarafından yorumlanmış ve yeniden şekillendirilmiş, yeni bir söyleme dönüşmüştür. Yeni oluşan söylem ise yeni bir mekân ve kimlik temsili oluşturmuş ve yeni bir tasavvur oluşturma amaçlanmıştır. Bu çalışmayla da Der Spiegel'i inceleyerek yeni bir söylem ve yeni temsiller oluşturur ve bu temsillerin sonucunda yeni bir tasavvur meydana gelir. Makarios, Ecevit ve Denktaş'ın söylemlerinde Yunanistan'ın EOKA desteği, ENOSİS amacı, adadaki sorunların kaynağı olma durumları aktarılırken, Der Spiegel bu tasavvurların üzerine ABD ve SSCB krizi, dünya barışı, Makarios'un Yunanistan ile ilgili amaçları gibi yeni söylemler ve yeni tasavvurlar üretilmiştir. Bu çalışmada ise Der Spiegel'in haberinin Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı söylemleri ile oluşturduğu tasavvurların inşa ettiği kamuoyunun uluslararası arenada geçerlilik kazandığı ve bu nedenle Türkiye'ye herhangi bir uluslararası tepki oluşmamasını sağladığı belirtilerek yeni bir söylem ve yeni bir tasavvur meydana getirilmiştir. Bu da bize eleştirel jeopolitik açıdan söylemlerin sonsuz olduğunu ve bir zincir gibi birbirlerine bağlı olduklarını göstermektedir. Söylemler sonucunda oluşan temsiller ve tasavvurlar da sonsuzdur ve aynı zincirin halkalarıdır. Konular konuşulmaya devam edildikçe söylemler, temsiller ve tasavvurlar değişmiştir ve gelecekte de değişmeye devam edecektir.

Görsel 5: Jeopolitik Tasavvurların Oluşum Sürecinin Sonsuzluğu Helezonu

SONUÇ

Kıbrıs Akdeniz üzerindeki en büyük adadır. Fakat Kıbrıs'ın stratejik ve jeopolitik önemi büyüklüğünden ziyade konumu ile alakalıdır. Ortadoğu ve Arap dünyasına yakınlığı, Türkiye'ye olan kısa mesafesi, petrol ve ticaret gemilerinin geçiş güzergahı olması, istihbarat bilgilerinin toparlanabileceği bir merkez konuma sahip olması Kıbrıs'ı değerli yapan verilerdir. Kıbrıs bu değerli konumu sayesinde hep gündemde olmuş ve birçok devletin sahip olma mücadelesine giriştiği, sahip olamayan devletlerin ise kimin sahip olacağına karar verme mücadelesine giriştiği bir ada haline gelmiştir. Bu nedenle Kıbrıs'ta yaşanan darbe ve Kıbrıs Barış Harekâtı tüm dünya devletlerinin dikkatini çekmiştir.

Tarafsız kalamayan dünya devletleri Kıbrıs konusunda ağırlıklı olarak Yunanistan'ı suçlamış, Makarios'u mağdur görmüş, Türkiye'yi de halkı kabul etmiştir. Dünya kamuoyunu bu fikirlere ulaştıran sebepler ise Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin oluşturduğu söylemler sonucunda meydana gelen mekân ve kimlik temsillerinin, bir tasavvura bürünmesi halidir. Daha açık bir ifade ile Makarios'u mağdur, Türkiye'yi haklı, Yunanistan'ı suçlu yapan aslında Ecevit, Makarios ve Denktaş'ın bu konular ile ilgili yaptığı ve birbirleri ile çelişmeyen, aksine birbirlerini destekleyen beyanatları olmuştur. Bu beyanatlar sayesinde uluslararası kamuoyunda bir algı şekillenmiştir. Şekillenen bu algının en iyi örneklerinden birisi de Der Spiegel dergisinin 22 Temmuz 1974'de yayımlanan haberidir. Der Spiegel, haberinde Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin oluşturduğu temsil ve tasavvurların Avrupa ve dünyadaki algılanışını gözler önüne sermektedir. Yani Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti oluşturduğu algı ile dünyayı etkilemiştir. Böylece Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştiren Türkiye'ye bir tepki oluşmasının önüne geçilmiştir.

Çalışmada ulaştığımız bir diğer veri ise söylemler aracılığı ile oluşturulan temsil ve tasavvurların yeni söylemlere kaynaklık ettiği gerçeğidir. Tıpkı Makarios, Ecevit ve Denktaş'ın söylemleri neticesinde oluşan temsil ve tasavvurların Der Spiegel'in haberinde yeni söylemlere ve söylemler neticesinde oluşan temsil ve tasavvurlara kaynaklık ettiği gibi. Ya da bu çalışma

ile Der Spiegel'in oluşturduğu temsil ve tasavvurların yeni bir söylem olarak ele alınıp işlenmesine kaynaklık ettiği gibi.

Ayrıca bu çalışma pratik, popüler ve formel jeopolitiğin iç içe geçmiş girift yapısını da göstermektedir. Devlet liderlerinin oluşturduğu pratik jeopolitik söylemlerin, kitle iletişim araçlarındaki söylemlere kaynaklık etmesi ile popüler jeopolitik bir söylem haline gelmesi, popüler jeopolitik bir söylemin akademik bir çalışma ile formel jeopolitik söylem biçimine dönüşmesi de çalışmanın ulaştığı sonuçlarından biridir.

KAYNAKLAR

- Akmaral, K. (2004). Kıbrıs Türkünü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan'a Dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Anaz, N. (2012). Siyasi Coğrafyada Yeni Eğilimler ve Popüler Jeopolitik, Batı Medyasının Ortadoğu Tasavvuru Popüler Jeopolitik, Oryantalizm ve Uluslar Arası İlişkiler, (Ed. Anaz Necati, Özkan Mehmet) İstanbul: İlke Yayıncılık. ss. 17-38.
- Arık, U. (2011). Kıbrıs Krizi, *LAU Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2 Sayı:1. ss. 3-21.
- Aziz, A. (2008). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bulunç, A. Z. (2016). Kıbrıs Türk Halkının Varoluş Savaşı ve Rauf R. Denктаş, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yayını.
- Cankurt, A. (2013). Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Kıbrıs Politikaları ve Kamuoyuna Yansımaları (1955:1964). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Çetin, B. N. (2016). Küresel Şirketlerin Jeopolitik Etkisi, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19 (1), 34-73.
- Çetin, B. N. (2017). Toplumsal Bir Eylem Biçimi Olarak Traktör Futbol Takımı Bağlamında Jeopolitik Tasavvur Oluşturma Süreci, *TheJournal of AcademicSocialScienceStudies*, 9 (Number: 62), 317-331.
- Çoban, B. (2015). Söylem, İdeoloji ve Eylem: İktidar ve Muhalefet Arasındaki Mücadeleyi Çözümleme Denemesi, Söylem ve İdeoloji, (Ed: B. Çoban ve Z. Özarslan), İstanbul: Su Yayınevi. ss. 199-262.
- Çoban, B. ve Özarslan Z. (2015). Söylem, İdeoloji ve Eylem: İktidar ve Muhalefet Arasındaki Mücadeleyi Çözümleme Denemesi, Söylem ve İdeoloji, (Ed: B. Çoban ve Z. Özarslan), İstanbul: Su Yayınevi.
- Denктаş, R. (1999). Rauf Denктаş'ın Hatıraları 9 (1973:1974), İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Denктаş, R. (2000). Hatıralar Toplayış 10. Cilt, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Der Spiegel, 22.07.2019, "Kıbrıs Çerçevesinde Dünya Krizi" haberi.
- Diken, E. T. (2015). Türkiye'ye Popüler Jeopolitikle Bakmak: Çarpışan Mekânlar, Değişen Simgeler, Çatışan Kimlikler, Türkiye Dünyanın Neresinde, (Ed: M. Yeşilteş, S. Durgun ve P. Bilgin) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları. ss: 179-204.

- Dittmer J. (2010), *Popular Culture, Geopolitics and Identity*, Lanham, MD ve Plymouth: Rowman and Littlefield Publishers, Inc.
- Dursun, Ç. (2001), *TV Haberlerinde İdeoloji*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Efegil, E. ve Olcay, A. M. (2004). *Tarafların Kıbrıs Sorununa Yaklaşımları*, Hacettepe Üniversitesi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1. ss:113-122.
- Flint C. ve Taylor P. J. (2014), *Siyasi Coğrafya Dünya-Ekonomisi, Ulus-Devlet ve Yerellik*, (Cev: F. Ereker) Ankara, Nobel Yayınları.
- Gökçe, O. (2006), *İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürün, K. (1983). *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Hasgüller, M. (2007). *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım.
- Hulusi, A. "Büyük Bir Vebale Doğru..." *Milli Gazete*, 19.07.1974.
- İsmail, S. (1998). *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- İsmail, S. (1998). *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Karadağ, R. (2004). *Türk Hariciyesi'nin Çetin Sınavı Kıbrıs*, İstanbul: Emre Yayınları.
- Manisalı, E. (2000). *Dünden Bugüne Kıbrıs*, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Milliyet Gazetesi, "Amerikan ve Rus Deniz Kuvvetleri Kıbrıs'ta" başlıklı haber, 17.07.1974.
- Milliyet Gazetesi, "ABD Yeni Kıbrıs Hükümetini Tanımak İçin Henüz Kararsız" başlıklı haber, 18.07.1974.
- Mütercimler, E. (2003). *Satılık Ada Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Öyküsü*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Ó Tuathail G. (1996). *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Ó Tuathail, G. ve Agnew, J. (1992). *Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy*, *Political Geography*, 11 (2).
- Sonyel, R. S. (2014) *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar (1974-1975)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Şener, B. (2017). *Jeopolitik Uluslararası İlişkilerde İnsan, Devlet, Coğrafya ve Zaman Etkileşimi Üzerine Bir Giriş*, Ankara: Barış Kitap.
- Tezkan, Y. ve Taşar, M.M. (2002). *Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye*, İstanbul: Ülke Yayınları.
- Tirben E.G., (2009). *Dünyaya Yeni bir Bakış: Eleştirel Jeopolitik*, Batı'da Jeopolitik Düşünce (Ed: M. S. Palabıyık) Ankara, ORION Kitabevi. ss:217-236.
- Yeşiltaş, M. (2016). *Türkiye'de Ordu ve Jeopolitik Zihniyet*, Ankara: Kadim Yayınları.

Yıldız, D. (2008). Tarihi Geçmişi Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdeniz'in Doğusu, Ankara: Bizim Kitaplar Yayınevi.

Zeyrek, D. (1992). Gazete Haber Başlıklarını İnceleme Denemesi. Dilbilim Araştırmaları. Ankara: Hitit Yayınevi.